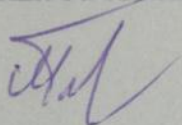

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПАВЛОВСЬКИЙ МИХАЙЛО АНТОНОВИЧ

УДК 338.22+330.322(47.7)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ
ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

08.01.01 – економічна теорія

+ 08.10.02

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 1997

00751539 (U)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедр,
економічних факультетів Київського національного економічного
університету.

**Науковий
консультант**

доктор економічних наук, професор **САВЧУК
Володимир Сафронівич**, проректор з наукової
роботи Київського національного економічного
університету, зав. кафедрою політичної економії
обліково-економічних факультетів

**Офіційні
опоненти:**

доктор економічних наук, професор, академік НАН
України **ПАХОМОВ Юрій Миколайович**,
директор Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України;

доктор економічних наук, професор **ФІЛІПЕНКО
Антон Сергійович**, зав. кафедрою міжнародних
економічних відносин Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету ім.
Тараса Шевченка;

доктор економічних наук, професор **САВЧЕНКО
Анатолій Григорович**, зав. кафедрою
макроекономіки та державного управління
Київського національного економічного університету

**Провідна
установа**

**Інститут економіки НАН України, відділ
теоретичних проблем регулювання економіки,
м.Київ**

Захист відбудеться 19 грудня 1997 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.006.03 Київського національного економічного університету за адресою: 252057, м.Київ, проспект Перемоги, 54/1.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Київського національного економічного університету за адресою: 252057, м.Київ, проспект Перемоги, 54/1.

Автореферат розісланий "17 листопада 1997 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук

A.E.ФУКС

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

А к т у а л ь н і с т ь. Започаткувавши без наукового обґрунтування і супроводження реформи як трансформацію суспільства, зміну суспільного ладу, Україна переживає системну кризу, яка невпинно загострюється. Тому узагальнення та розробка економічної теорії перехідного періоду є надзвичайно актуальною. Застосування для вирішення проблем перехідного періоду економічних теорій та концепцій, які були розроблені стосовно усталеної, врівноваженої економічної системи на зразок монетаризму та лібералізму, показало їх повну непридатність для цього періоду.

У публікаціях ряду вітчизняних економістів, політиків та у зверненні Президента України до народних депутатів 8 липня 1997 р. привертається увага до того, що Україні загрожує національна катастрофа, тому Президент закликає до «мобілізації усіх ресурсів, для таких дій, що здатні не допустити національної катастрофи». Так, з початку реформ до середини 1997 року падіння ВВП сягнуло 61,6%¹, безробіття з врахуванням прихованого – 40%, а в науці – 90%². В 1993 році в Україні мала місце одна з найбільших у світі гіперінфляція – 10155%, в подальші роки різко зросла заборгованість по заробітній платі в бюджетній та виробничих сферах. Станом на 10 травня 1997 року 11,6 млн. зайнятих у народному господарстві не отримали своєчасно заробітну плату, розмір заборгованості дорівнював оплаті праці більше ніж за два місяці³. 80% населення України перебуває за межею бідності. За період 1991-1996 років Україна стала світовим лідером по зниженню продуктивності праці тощо.

Всі ці параметри кризи в Україні значно перевершили параметри кризи в США в 1929-1933 рр. Тоді за 5 років у США падіння виробництва досягнуло 46,2%, а безробіття 35%.

¹ Соціально-економічне становище України. Аналітична доповідь. Український центр економічних і політичних досліджень. – К., 1997. – Квітень. – С.9.

² Про сучасний стан науки України на основі положення державної науково-технологічної доктрини. Наукова доповідь. Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України. – К., 1996. – С.5.

³ Про соціально-економічне становище України. Міністерство статистики України. – К., 1997. – Червень. – С.66.

Особливістю економіки перехідного періоду є підсилення, загострення суперечностей характерних для усталеного періоду, а також поява нових суперечностей і проблем, серед яких в літературі виділяють: нестабільність умов господарювання, деформованість економічної структури, невизначеність рушійних сил розвитку, підсилення впливу фактору очікування, неоднорідність мотивації економічної поведінки, з одного боку втрата керованості макроекономіки з боку держави, а з другого – відсутність механізму саморегуляції, втрата економікою системних якостей.

В дисертації до цих загальних і відомих суперечностей і особливостей перехідного періоду наводяться і нові – такі, які набули сильного суттєвого значення в Україні і в даний час підштовхують її на шлях економічної деградації:

- умови співпраці з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, СБ, ЄБРР), які надають нам кредити лише за умови впровадження монетаристської економічної політики, виходячи із досвіду співпраці із слаборозвинутими країнами;

- монетаристська економічна теорія, за якою проводяться реформи в Україні, в принципі не здатна вирішувати завдання розбудови в цілому саме ринкової економічної системи в Україні, оскільки не створює її фундаменту – власного виробництва;

- беззастережна, передчасна лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, яка не лише не сприяє реалізації інтересів України на західних ринках, але й веде до втрати свого внутрішнього ринку та ринків СНД;

- сприйняття владною елітою програми «шокової терапії» Міжнародного валютного фонду та Світового банку, яка нищить науку і виробництво. Для виконання цієї програми не потрібен високий рівень інтелекту та кваліфікації робітників, яких здатна готувати система освіти та науки України;

- владна еліта України часто не враховує інтереси держави, інтереси широких верств населення, їх економічні права, що веде до загрози національній безпеці, до загрози втрати економічної незалежності і державності;

- ідеологами реформ недостатньо враховується вплив на економіку нематеріальних факторів – духовності, моралі, менталітету українського народу, його історичні надбання. Керівники держави часто опираються безпосередньо на поради іноземних експертів – консультантів (подекуди другорядних), замість того, щоб враховувати науково обгрунтовані рекомендації вітчизняних вчених-патріотів;

• розробка програм діяльності урядів України на основі відомої трьохфазної послідовної стратегії економічного розвитку Дж.Сакса: фінансова стабілізація, потім розбудова ринкових відносин і, нарешті, структурна перебудова економіки, яка, як показано в дисертації, задовольняє умовам закону деградації ринку.

В роботі наводиться позитивний вклад у розробку теорії перехідного періоду вітчизняних вчених-економістів Лукінова І.І., Пахомова Ю.М., Гальчинського А.С., Філіпенка А.С., Пирожкова С.І., Гейця В.М., Павленка А.Ф., Савчука В.С., Савченка А.Г., Нестеренка В.П., Чумаченка М.Г., Чухна А.А., Долішнього М.І., Бесєдіна В.Ф., Кваснюка Б.Є., Панасюка Б.Я., Мочерного С.В., Сікори В.Д., Бажала Ю.М., Черняка В.К. та ін., російських вчених Радаєва В.В., Бузгаліна А.В., Душаніча Т.Н., Душаніча Й.Б. та ін.

У дисертації проаналізовані наукові дослідження зарубіжних вчених з цієї тематики – Дж.Сакса, Р.Дорнбуша, С.Фішера, Дж.Ю.Стігліца, Дж.Гелбрейта, Дж.М.Кейнса, М.Фрідмена, М.Портера та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планом науково-дослідних робіт кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів Київського національного економічного університету і відноситься до теми: "Проблеми оновлення економічної системи суспільства та підвищення ефективності її функціонування" (реєстраційний номер UA 01002100P).

Мета і задачі дослідження

Метою цієї роботи є: по-перше, узагальнення та розробка економічної теорії перехідного періоду до рівня і в обсягах, які б дали можливість виробити шляхи та рекомендації для вирішення основних суперечностей перехідного періоду безконфліктним методом, створити умови для економічного зростання України, для поступового відновлення добробуту широких верств населення, для забезпечення національної безпеки України.

По-друге: на основі запропонованої теорії розробити ідеологію прогресивних реформ для України на перехідний період, яка б дозволила сформулювати:

- нову мету реформ, як основу цілісності та організованості економічної системи;
- стратегію економічного відродження та розвитку України на основі власної економічної моделі, яка б враховувала специфічні

особливості України та кращі досягнення всієї сукупності економічних теорій та течій;

- мотивацію для ефективної діяльності економічної системи на основі синтезу історичної спадщини, менталітету українського народу, свого оптимального для України співвідношення державного регулювання та ринкової саморегуляції;

- шляхи вирішення проблем соціальної та економічної сфери;

- стратегію інтеграції України на перехідному етапі у світову економіку без втрати свого ринку, без зубожіння широких верств населення заради прогресу та наближення стандарту життя в Україні до рівня розвинених країн;

- завдання по законодавчому забезпеченню національної безпеки та економічної незалежності держави на перехідний період.

Методи дослідження. У дисертації використані методи економічної теорії, які базуються на філософських та загальнонаукових принципах. Зокрема, широко застосовується метод поєднання історичного та логічного аналізу, порівняльний на основі взаємозв'язку та взаємовпливу розвитку економічної теорії та природничих наук, аналізу і синтезу, наукової абстракції, системно-функціональний.

Наукова новизна одержаних результатів. В роботі отримані наступні нові результати, які виносяться на захист:

В теоретичному плані (отримані автором особисто):

1. Вперше введена в економічну теорію нова система координат: «ступінь втручання держави в економіку (державного регулювання) – час», яка дозволила наочно в межах країноцнів розвитку індустріальної цивілізації – державного соціалізму та класичного (дикого) капіталізму зобразити (рис.1) шлях розвитку тієї чи іншої країни, зокрема США (поз.1), України (поз.2), Китаю (поз.3) і побачити за яких умов втручання держави в економіку несе користь чи шкоду.

2. Виходячи із концепції країноцнів розвитку суспільства в цій системі координат показано економічні основи моделі зразкової західної демократії та демократії Росії, тобто країн, які найбільше впливають на демократичні перетворення в Україні.

Показано, що економічною основою типу демократії є засади формування середнього класу у державі. Чим вищий стандарт життя (відношення прибутків 20% найбагатшої частини населення до

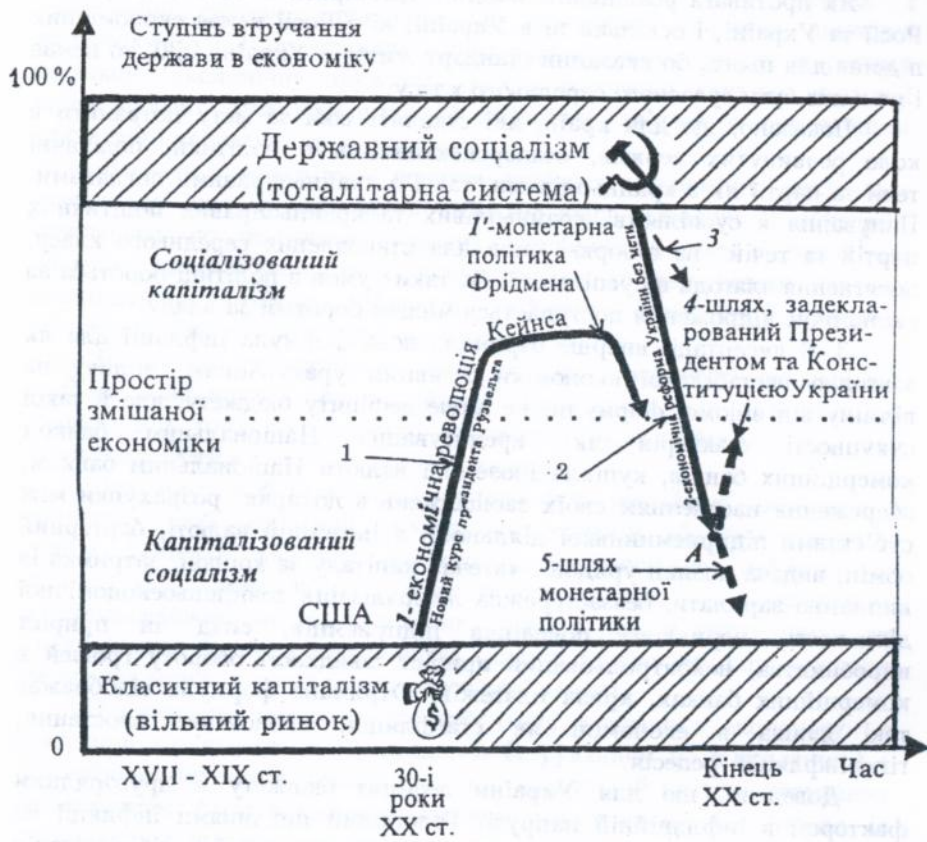

Рис.1. Шляхи розвитку окремих країн

прибутків 20% найбіднішої частини населення. Наприклад в Японії 1:4,3; європейських країнах 1:5-7, США 1: 8,9), тим більш розвинений середній клас і тим сприятливіші умови для становлення демократії, тим більше злагоди і стабільності у суспільстві.

Як противага розвиненій західній демократії є стан демократії в Росії та Україні, і оскільки ні в Україні, ні в Росії немає економічних підстав для цього, бо вказаний стандарт життя в Україні 1:30, то немає і не може бути сучасного середнього класу.

Показано, що для країн, які ставлять собі за мету потрапити в коло розвинутих держав, безперспективними є політики, політичні течії та партії як з крайньолівими, так і з крайньоправими поглядами. Панування в суспільстві крайньолівих та крайньоправих політичних партій та течій не створює умов для становлення середнього класу, досягнення злагоди в суспільстві. За таких умов в політиці боротьба за економічне відродження поступається місцем боротьбі за владу.

3. В дисертації вперше отримана нова формула інфляції для як завгодно нестабільної економіки з явним урахуванням впливу на відміну від відомої формули, не лише дефіциту бюджету, але й такої сукупності факторів як: кредитування Національним банком комерційних банків, купівля іноземної валюти Національним банком, збереження населенням своїх заощаджень в доларах, розрахунки між суб'єктами підприємницької діяльності в іноземній валюті, бартерний обмін, видача позики урядові, «втеча» капіталу за кордон, затримка із виплатою зарплати, беззастережна лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, неринкова поведінка підприємців, спад чи приріст виробництва, неконтрольований приріст швидкості обороту грошей в комерційних банках, криза платежів. Отримана формула відображає такі явища в економіці як стагфляція, економічне зростання, гіперінфляція, рецесія.

Доведено, що для України дефіцит бюджету є другорядним фактором в інфляційній напрузі. Головними причинами інфляції на сьогоднішній день є спад виробництва, беззастережна лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, бартеризація, неконтрольований приріст швидкості обороту грошей в комерційних банках, «втеча» капіталу за кордон, затримка із виплатою зарплати, криза платежів.

В роботі доведено, що наскільки затримка із виплатою зарплати знизить інфляцію, на стільки ж в майбутньому впаде виробництво і через зазначений мультиплікатор викличе ще більшу інфляцію.

Показано, що ні одна із економічних теорій, у тому числі і монетаристська, не може повністю охопити всі причини інфляції.

Найефективніше можна стримувати інфляцію, застосовуючи рекомендації сукупності економічних теорій та втручанням держави в економіку.

4. Розвиваючи аналогії між керуванням в технічних і економічних системах, показано, що класична формула ринкової економіки $T-G-T$ представляє собою систему із від'ємним зворотним зв'язком (економічну пружину), яка є головною ланкою ринкової саморегуляції. Цей елементарний зворотний зв'язок є аналогічним організації керування по відхиленню.

Введене в роботі нове поняття «стійкість економічної системи»: економічну систему називають стійкою, якщо невеликі її збурення призводять до незначного падіння виробництва, яке з часом не наростає; якщо ж воно з часом відновлюється, то таку систему назвемо асимптотично стійкою. Поняття стійкості економічної системи сформульовано також в термінах простору станів.

Показано, що для керованості та прогнозованості економічної системи вона повинна бути стійкою. Необхідною, але недостатньою умовою для того, щоб економічна система була стійкою є те, щоб зворотний зв'язок ($T-G-T$) був від'ємним.

Для того, щоб економічна система була нестійкою, необхідно і достатньо, щоб зворотний зв'язок був додатнім або був відсутнім зовсім («втеча» капіталу за кордон, стримування інфляції за допомогою невиллати заробітної плати, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, яка веде до втрати свого ринку, не кредитування банками виробництва, низька купівельна спроможність населення через низький рівень заробітної плати).

В дисертації показано, що втручання держави в економіку в поєднанні з ринковою саморегуляцією (керуванням по відхиленню) є аналогічним технічній, інтелектуальній, адаптивній системі керування за складним багатовекторним законом регулювання (де поряд із сигналами по відхиленню є сигнали пропорційні похідним, інтегралу, запізненню, збуренням, при русі за заданими траєкторіями чи програмами).

Доведено, що суперечності між прибічниками ринкової саморегуляції та втручання держави в економіку в межах розвинутої держави за наявності економічної (промислової) політики – є просто некоректними, штучно створеними, надуманими.

5. В роботі сформульовані закон розвитку та закон ерозії (деградації) ринку.

Закон ерозії (деградації) ринку: вільний ринок (ринкове саморегулювання) може успішно діяти лише в межах раціональної структури економіки; якщо структура економіки не раціональна, то механізми саморегуляції вільного ринку ведуть до її ерозії, яка з часом, може знищити цю структуру.

Закон розвитку ринку: ринкова система досягає розвитку за умови, коли механізми вільного ринку достатньою мірою зрівноважуються та доповнюються державним регулюванням економіки.

Таким чином, головним завданням держави є створення умов для підтримки ринкової саморегуляції та розв'язання проблем і суперечностей, які створює ринкова система (соціальні, екологічні, стосовно розвитку науки, освіти, інноваційного процесу тощо).

6. В дисертації пропонується нова трьохфазна, паралельна стратегія економічного розвитку, в основі якої лежить структурна зміна, що реалізується через промислову політику, якій підпорядковується розвиток ринкових форм та досягається фінансова стабілізація. Ця стратегія економічного розвитку задовольняє умовам закону розвитку ринку. Запропонована паралельна стратегія має ряд переваг перед послідовною:

- зростання добробуту широких верств населення розпочинається зразу, а не на третьому етапі (через 15-20 років), оскільки воно пов'язане з початком структурних змін;

- зберігає і розвиває науку і науково-технічний потенціал.

7. Показано, що опираючись на аналогію між класифікацією сил в механіці – на активні та пасивні (реакції в'язей) та внутрішні і зовнішні, можна пом'якшити суперечність між західними науковцями та прибічниками марксистської політичної економії стосовно факторів виробництва.

Якщо до цієї проблеми підійти з точки зору класифікації факторів виробництва, то згідно із класифікацією Ж.Б.Сея, на основі теорії «продуктивності капіталу» факторами виробництва є: капітал, земля і праця, а згідно марксистської політекономії – суб'єктивні (робоча сила) та об'єктивні (природні, речові) фактори виробництва.

У роботі доведено, що коли врахувати те, що внутрішні сили – це сили взаємодії в межах заданої механічної системи, а зовнішні сили – це сили дії іншої системи на задану; активні сили – це сили, які спроможні викликати дію, рух або реакції в'язей, а сили пасивні (реакції в'язей) – це сили з якими в'язі діють на задане тіло і які виникають лише тоді, коли на останнє діє активна сила, то можна

встановити наступні аналогії – активні сили – робоча сила; пасивні сили – це природні, речові фактори; внутрішні сили – капітал, земля і праця; зовнішні сили – у Ж.Б.Сея аналога немає, але він був введений пізніше, на початку XX століття А.Маршаллом – діяльність з організації виробництва.

В роботі пропонується для того, щоб відома класифікація факторів виробництва Ж.Б.Сея була більш завершеною, викласти її в такій формі:

фактори виробництва внутрішні: капітал, праця, земля;
і фактори виробництва зовнішні:

- регулююча роль держави (формування структури виробництва, забезпечення умов конкуренції, вирішення соціальних проблем тощо);
- інноваційний процес.

В прикладному плані дістали подальший розвиток наступні проблеми:

1. Показано, що розвинуті країни – країни елітаризму використовують модель змішаної економіки, в якій відбувається: розмиття («зняття») приватної власності, експропріація капіталу фінансовою елітою, трансформація її в корпоративно-елітаристську, тобто органічне поєднання ринкової саморегуляції та державного втручання в економіку.

Ці країни, опираючись на сукупність економічних теорій, серед яких провідною є інноваційна, що започаткована саме в Україні М.Туган-Барановським, рухаються із XX ст. в XXI до моделі постіндустріального «інноваційного» суспільства, а Україна, відмовившись від своєї інноваційної теорії, і сприйнявши одну єдину, як базову, монетаристську економічну теорію Фрідмена – неоконсервативної, неоліберальної школи, започаткувала шлях України у XVIII-XIX століття до моделі класичного (дикого) капіталізму Адама Сміта та чикагської школи.

2. В роботі показано, що розпочаті реформи саме за однофакторною економічною моделлю максималізації прибутку – за концепцією Адама Сміта, коли протиставляється суспільство, виробництво і держава, «від'єднується» дух від тіла людини, атомізується, розпорошується суспільство на окремі індивідууми, нехтується духовність, мораль, соціальний та етичний зміст реформ, здійснюється збагачення за рахунок перерозподілу, а не чесної праці, за рахунок зубожіння широких верств населення – є невичерпним

джерелом «тіньової» економіки, організованої злочинності та корупції. Звідси проблема подолання злочинності не у підсиленні поліцейських та фіскальних функцій держави, а у зміні ідеології реформ. Ця ж ідеологія реформ, за умов беззастережної лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, є головною причиною загострення проблеми неплатежів, що перетворила майже всі промислові та сільськогосподарські підприємства у банкрутів, і таким чином відповідає завданням, поставленим у програмі «шокової терапії» МВФ та СБ.

3. Показано, що перехід від кризи до стабілізації та економічного зростання неможливий без радикальної зміни структури банківської системи, її підпорядкування інтересам виробництва, інвестиційного та інноваційного процесів.

4. В роботі розроблені засади національної безпеки України. Приведено визначення національної безпеки на основі розгляду взаємодії всіх її складових в межах економічної системи – виробничої, грошово-фінансової, управлінської, соціальної та екологічної сфер. Показано, що в усіх без виключення сферах існує загроза національній безпеці, а дії владної еліти неадекватні стану національної безпеки.

5. Показано, що серед факторів, які стримують надходження приватних іноземних інвестицій в Україну, є умови співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, реалізація їх програми трансформації суспільства методом «шокової терапії». Тому що під тиском зазначених умов формується така ідеологія реформ для України, яка породжує наступні чинники, які «відлякують» приватних інвесторів:

- зростання організованої злочинності і корупції, коріння якої в моделі класичного (дикого) капіталізму Адама Сміта;

- прогресуюче фінансове закабалення України, яке розвивається з-за того, що зростає зовнішньоекономічний борг при одночасному падінні виробництва і деградації науково-технічного потенціалу та освіти;

- наростаюча прірва між багатством і бідністю, що призводить до нарощування потенціалу соціальної напруги.

6. Запропонована в дисертації ідеологія прогресивних реформ в Україні націлена на розбудову соціально орієнтованих державно регульованих ринкових відносин, але замість мети попередніх реформ – ринкова економіка та парламентська демократія, мета прогресивних реформ включає:

ближчі цілі:

- невинне поступове зростання добробуту широких верств населення до стандарту життєвого рівня розвинутих країн елітаризму;
  - на основі моделі змішаної економіки створення умов економічної самодостатності України до рівня, що забезпечує технологічне лідерство, національну безпеку, економічну та політичну незалежність держави;
  - не тільки декларація, але й гарантування і забезпечення всіх прав людини: економічних, політичних, гуманітарних, соціальних, тощо.
  - досягнення злагоди в суспільстві, консенсусу в політиці шляхом структуризації суспільства, врахування менталітету українського народу, єдності його духовності та моралі, демократизації і виборів патріотично налаштованої і компетентної владної та політичної еліти;
- віддалені цілі – розбудова моделі постіндустріального, інноваційного, гуманістичного суспільства в Україні.

Показано, що без зміни деградативного курсу реформ, Україну очікує національна катастрофа.

Виходячи із відмінностей у цілях ідеології прогресивних реформ від нинішніх в роботі розроблені шляхи її реалізації з врахуванням стратегії ринку, позитивного досвіду країн світу із різними типами розвитку – азіатського колективізму, європейського лібералізму, американського індивідуалізму та власного історичного прогресивного досвіду, з врахуванням особливостей України та менталітету її народу.

Практичне значення і реалізація результатів роботи. Результати досліджень, узагальнених у дисертаційній роботі, знайшли своє втілення у формі монографії «Шлях України», в навчальному посібнику «Суспільство та економіка перехідного періоду». – К.: Техніка, 1997 та у формі законодавчої ініціативи автора, шляхом розробки згідно статті 85 Конституції України законопроекту: «Засади внутрішньої економічної політики України на перехідний період», які включені до порядку денного осінньої сесії 1997 року Верховної Ради України.

Апробація роботи. Основні результати роботи доповідались в 1996-1997 рр. на вчених радах: Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту економіки при Міністерстві економіки, Хмельницького технологічного університету – «Поділля», Київського національного економічного університету, а також перед колективами, викладачами і студентами: Київського національного університету ім.

Т.Г.Шевченка, Київського торгово-економічного інституту, Чернівецького державного університету, Кам'янець-Подільського аграрного університету, Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування, Хмельницького інституту регіонального управління та права, Академії прикордонних військ України (м.Хмельницький), Інституту економіки промисловості НАН України (м.Донецьк), на Всеукраїнській нараді з проблем розвитку науки (15 лютого 1996 року), на парламентських слуханнях: «Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи», 10 квітня 1997 року, представлені на Міжнародну конференцію «Ринкові реформи та економічний розвиток перехідних суспільств: приклад України» (Київ, 20-21 листопада 1997 р.).

П у б л і к а ц і ї. За темою роботи опубліковано: монографія, навчальний посібник та 36 статей, в тому числі 12 – в наукових виданнях.

С т р у к т у р а і о б с я г р о б о т и. Дисертаційна робота має таку структуру: вступ, частина I - «Основні риси економіки перехідного періоду та її особливості в Україні», яка включає чотири розділи та частина II - «Прикладні проблеми економічних реформ перехідного періоду України», яка включає два розділи; список використаних джерел та додаток А - «Засади внутрішньої економічної політики України на перехідний період»

Робота містить 441 сторінку машинописного тексту, у тому числі 23 рисунки на 19 сторінках та 19 таблиць на 16 сторінках. Літературних джерел – 161 на 15 сторінках; додаток А на 21 сторінці.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступній частині обґрунтована актуальність, постановка проблеми та мета роботи, дана загальна характеристика роботи.

ЧАСТИНА I

РОЗДІЛ 1. «ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА В ХХ СТОЛІТТІ». Цей розділ присвячений короткому викладенню історії розвитку економічних вчень і зверненню уваги на ті положення цих вчень, які застосовуються в процесі проведення реформ в Україні. На досвіді США графічно на одному рисунку показана взаємодія сучасних теорій – Кейнса, монетаристської, інноваційної, раціональних очікувань та пропозицій.

Підкреслено, що тренд розвитку на великому проміжку часу визначає інноваційна теорія. Інші теорії обумовлюють коливання навколо цього тренду. Особлива увага приділена місцю інноваційної теорії, що започаткована М.Туган-Барановським.

Далі аналізується шлях розвитку різних країн у введеної автором системі координат «ступінь державного регулювання – час» (рис.1). Показано, що змішана економіка – соціалізований капіталізм чи капіталізований соціалізм (термінологія А.С.Гальчинського) – об'єктивна закономірність для розвинутих країн.

Наприклад, в цій системі координат робиться наглядним і очевидним висновок про те, наскільки корисною для США в 70-80-ті роки була монетарна економічна теорія Фрідмена (контрреволюція Фрідмена по відношенню до Кейнса), настільки сьогодні вона є шкідливою та безперспективною для України, такою що суперечить Конституції України, бо застосування монетарної економічної політики (поз.5) веде Україну до класичного капіталізму (вільного ринку), а Конституція України задекларувала модель змішаної економіки – модель розвинутих країн (поз.4).

Як продовження наступний підрозділ вміщує аналіз умов співпраці із міжнародними фінансовими організаціями – Міжнародним валютним фондом (МВФ), Світовим банком (СБ) та Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР). В цьому ж підрозділі коротко викладена концепція програми «шокової терапії» розробленої фахівцями МВФ та СБ. Привертається увага до того, що реалізація на базі монетаристської економічної політики неоконсервативної, неоліберальної школи, основних положень названої програми таких як: беззастережна лібералізація внутрішньо-та зовнішньоекономічної діяльності, жорстка податкова система, жорстка кредитна система, тотальна приватизація, ліквідація «зайвих» грошей – заощаджень громадян та коштів підприємств, закономірно спровокували гіперінфляцію, кризу платежів, «тіньову» економіку, «втечу» капіталів за кордон, організовану економічну злочинність та корупцію.

Таким чином, була досягнута проміжна мета цієї програми – поставити значну частину підприємств виробничої сфери на грань банкрутства.

Як показано в частині II роботи «Програма «шокової терапії», це програма «деградативного» руйнування, бо вона відтворює основні механізми кризи США 1929-1933 рр. – звуження ринків збуту та фінансовий крах, коли заощадження не можуть трансформуватися в інвестиції. Як показано в роботі чинники, які спричинили розвиток

цих механізмів, різні в США і в Україні, а результати однакові – системна криза.

Наслідок реалізації цієї програми – зубожіння широких верств населення, декваліфікація робочої сили, деградація науки, освіти, занепад охорони здоров'я, культури, духовності, моралі.

При цьому ідеологи таких реформ, владна еліта України не враховували того, що за висловом проф. Філіпенка А.С.¹ «...на Заході неоконсерваторами виступають ті, хто хотів би вернутись до добрих старих часів, але часи ці вже не повернути ні теоретично, ні практично». Показано, що міжнародні фінансові організації штовхають Україну за допомогою економічного та політичного тиску на безперспективний для України шлях економічної деградації, який веде до національної катастрофи.

Наголошується на тому, що вказані умови та програма «шокової терапії», розроблена фахівцями МВФ та СБ, суперечать Конституції України, історичному досвіду розвинутих країн та країн економічного прогресу (США, Японія, Китай та ін.).

Отже, продовження співпраці з міжнародними фінансовими організаціями на нинішніх умовах суперечить інтересам України.

РОЗДІЛ 2. «ПЕРЕХІДНА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНІ» включає шість підрозділів.

В перших підрозділах цього розділу узагальнюються суперечності перехідного періоду, які викладені в основному в роботах вітчизняних вчених (Лукінова І.І., Пахомова Ю.М., Нестеренка В.П., Філіпенка А.С., Сікори В.Д. та ін.), а також формулюються ті особливості і суперечності реформ перехідного періоду, які підштовхують Україну на шлях економічної деградації.

Проблема класифікації факторів виробництва Ф.Б.Сея та К.Маркса розглядається за аналогією із двома класифікаціями сил в теоретичній механіці: внутрішні і зовнішні та активні і пасивні. Формулюються головні завдання перехідного періоду з метою переходу України із шляху економічної деградації на шлях економічного прогресу.

¹ Экономическая теория на пороге XXI века / Под ред. Ю.М.Осипова, В.Т.Пуляева. – СПб., ТОО ТК «Петрополис», 1996. – С.54.

Досліджуються причини виникнення в Україні економічних парадоксів (посередник, «тіньова» економіка, плата іноземним фірмам за поглинання ринку України, низький рівень заробітної плати, орієнтація на чужі товари, відсунення науково-технічної, творчої інтелігенції на узбіччя суспільного розвитку тощо).

У роботі вказані наступні напрямки, які мають визначати зміст економічної теорії перехідного періоду: вибір такої економічної теорії, або їх сукупності, які б відповідали новій меті реформ і вели б Україну до неї шляхом розвитку, прогресу, а не деградації; розкриття суті інфляції в перехідний період за умов нестабільної економіки, великих збурень; розробка стратегії відродження конкурентоздатного виробництва України і інтеграції її в світову економіку без втрати економічної та державної незалежності; встановлення співвідношення державного регулювання та ринкового саморегулювання в країнах із змішаною економікою та на перехідному етапі; розробка засад національної безпеки та внутрішньої економічної політики України на перехідний період; визначення типу суспільства та держави, який мав би бути на перехідному етапі.

У роботі доведено, що на перехідному етапі необхідно виконати такі головні завдання:

1) насамперед розробити систему повномасштабного державного регулювання, що забезпечило б не руйнівний, а творчий характер перехідного процесу, який не повинен різко поляризувати суспільство, – супроводжуватись не зубожінням широких верств населення та неприйнятним для здорового глузду збагаченням «обраних долею», а створювати саме середній клас;

2) обрати й обґрунтувати свій (саме свій!) шлях до нової економічної системи та підпорядкувати йому все – економічну політику, структурну перебудову економіки, свій науково-технічний та технологічний потенціали, сировинні й природні багатства України, всі види інвестицій, кредитів і допомоги;

3) підпорядковувати грошово-фінансову систему інтересам власного виробництва, на користь Україні (за прикладом «нового курсу» Ф.Рузвельта в США);

4) розробити систему захисту свого ринку та свого виробника на перехідному етапі;

5) завжди керуватися інтересами своєї держави, відстоювати її незалежність; навчитися мислити самостійно.

Як стверджується в дисертації, саме зараз настав час, коли визначальним фактором політичного суверенітету України є її

економічна політика. Україна, як незалежна держава, повинна мати й реалізувати ту економічну політику, яка поряд із захистом її державних інтересів вестиме до умов, за яких зростатиме життєвий рівень народу.

Розглядається одна із задач в такій постановці: Україна вступила на шлях ринкових перетворень і впевнено вступає в ринкове середовище, а воно неоднорідне – є країни розвинуті, є слаборозвинуті. Що спільного між ними і чим вони відрізняються? Що потрібно, щоб потрапити в коло тих чи інших країн?

Показано, що Україна має всі підстави для того, щоб виборювати чільне місце в колі розвинутих держав, а от рекомендації іноземних експертів-консультантів, умови співпраці із міжнародними фінансовими організаціями впевнено ведуть Україну в коло слаборозвинутих держав.

В четвертому підрозділі, аналізуючи досвід і сучасний стан розвинутих країн, на прикладі сільського господарства, показано як прямо і опосередковано розвинуті країни захищають свій ринок і свого виробника.

Звертається увага на те, що США по восьми напрямках дотують та надають субсидії своїм фермерам. Найжорсткіше економічними методами захищає свій ринок Фінляндія. Так, при миті на кордоні 11,2% додаткові внутрішні збори на імпортне вершкове масло складають 566%, на пшеницю – 352%, цукор – 307%, яловичину – 341%, свинину – 270% тощо¹. Це і є економічна заборона ввозити сільськогосподарські продукти у Фінляндію, при тому, що угоди ГААТ допускають додаткове оподаткування імпортних товарів лише на 30%. Японія практикує державну монополію на закупівлю сільськогосподарських продуктів. Українська ж владна еліта не враховує цей досвід, саме розвинутих країн, а чітко діє за чужими порадами і беззастережно лібералізує зовнішньоекономічну діяльність, втрачаючи свій ринок навіть для сільськогосподарської продукції.

В наступних двох підрозділах обґрунтовується стратегія прогресивного розвитку України на перехідний період та питання національної безпеки.

Для того, щоб Україна стала на шлях прогресивного розвитку має бути виконано чотири умови, які протилежні за змістом концепції «шокової терапії»:

¹ Павловський М.А. Шлях України. – К.: Техніка, 1996. – С.59.

- державне регулювання економіки в масштабах і обсягах, які впливають із інтересів усього суспільства;
- оскільки сьогоденні умови співпраці з міжнародними фінансовими організаціями суперечать Конституції України, то їх потрібно або змінити, або відкинути повністю;
- зробити ставку на розвиток власного виробництва на основі, в першу чергу, власних сил, свого науково-технічного та технологічного потенціалу;
- усунути або принаймні обмежити роль і вплив економічних парадоксів України, в першу чергу «тіньової економіки», як джерела організованої злочинності та корупції.

В цьому ж розділі обгрунтовані переваги запропонованої трьохфазної паралельної стратегії економічного розвитку (в основі – структурна зміна, що реалізується через промислову політику, їй підпорядковується розвиток ринкових форм і фінансова стабілізація) замість сприйнятої урядами України трьохфазної послідовної стратегії економічного розвитку Дж.Сакса.

Показано, що національна безпека України може бути забезпечена за умов технологічного лідерства або принаймні технологічної незалежності, які можливі лише при виконанні наведених умов переходу України на шлях прогресивного розвитку.

РОЗДІЛ 3. «ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ – НЕОБХІДНА УМОВА ВИХОДУ ІЗ КРИЗИ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ» включає п'ять підрозділів.

В цьому розділі розвиваються аналогії між структурними схемами керування в технічних системах (зокрема керуванні літаком) та в економічних. Показана їх аналогія. Привертається увага до того, що елементарною ланкою, основою економічної системи є ланка (Т-Г-Т), яку можна назвати «економічною пружиною».

Далі обгрунтовується висновок про схильність економічних систем до коливань, як усіх систем із зворотним зв'язком (з пружиною). На цій підставі показано, що, незважаючи на те, що сьогодні монетаристська економічна політика, як базова, є неефективною для України, з наступного циклу коливань вона може бути нам корисною.

Введено нове поняття: «стійкість економічної системи» і сформульовані дві аксіоми про стійкість та нестійкість економічної системи. Показано, що керованими та прогнозованими можуть бути тільки стійкі економічні системи.

В цьому ж розділі показано, що між ринковою саморегуляцією та державним регулюванням в економіці немає принципових суперечностей.

По аналогії із технічними системами: ринкова саморегуляція – це найпростіша система регулювання по відхиленню, а державне регулювання – це більш складне і досконале, яке не заперечує ринкове саморегулювання, і робить його більш ціленаправленим і якісним.

Далі сформульовані завдання і методи державного регулювання в ринкових відносинах.

Як відомо, держава втручається в економіку там і тоді, де і коли ринок стає неспроможним вирішувати суспільні проблеми, або має суттєві недоліки. Як показано в дисертації, особливістю перехідної економіки є те, що суперечності перехідного періоду загострює та породжує ринок, а вирішувати має держава.

Найсуттєвішою функцією перехідного періоду, яку не спроможний вирішити ринок – це формування раціональної структури економіки. Її створити спроможна тільки держава через відповідну економічну політику.

Наступний підрозділ присвячений розгляду ключової проблеми економіки перехідного періоду – інфляції або інфляційній напрузі (відкладеній інфляції). Традиційно в межах монетаристської теорії аналогічний розділ називають: грошова маса та інфляція. Вже назва цього підрозділу в дисертації: «Грошова маса, виробництво та інфляція» підкреслює його відмінність від традиційних уявлень.

В літературі, виходячи із закону обігу грошей

$$BC = MV = Y, \quad (1)$$

де B – обсяг виробництва товарів та послуг,

C – ціна,

M – грошова маса,

V – швидкість обороту грошей,

Y – національний внутрішній продукт,

в межах монетаристської теорії, яка не враховує зміни обсягу виробництва, інфляцію i розраховують по формулі

$$i = Vd, \quad (2)$$

де d – дефіцит бюджету,

$$d = \frac{\Delta M}{Y}; \quad V = \frac{Y}{M};$$

ΔM – приріст маси грошей.

В роботі, не роблячи ніяких обмежень стосовно зміни всіх величин, що входять у вираз (1), виведена наступна формула інфляції, яка придатна для перехідного періоду:

$$i = \frac{(V + \Delta V) \sum_{i=1}^{11} d_i + \Delta V / V - \Delta B / B}{1 + \Delta B / B} + i_{nn}, \quad (3)$$

де символ Δ - означає приріст відповідної величини,

i_{nn} - інфляція, обумовлена неринковою поведінкою підприємців,

d_i - фактори, що викликають інфляцію, перелік яких наведено в п.3 нових результатів, зокрема d_1 - дефіцит бюджету.

Основні особливості інфляції перехідного періоду викладені в п.3 наукової новизни. Нелінійна залежність інфляції (y) від відносного приросту виробництва ($x = \Delta B / B$) зображена на рис. 2.

Із цієї формули, як окремий випадок, витікає також відома формула Фішера

$$i = V \sum_i d_i + \Delta V / V - \Delta B / B \quad (4)$$

Порівняння всіх цих трьох формул (1), (2) і (4) дано на рис.3, на якому позначено $m_1 = V d_1$; $m = V \sum_i d_i$; $v = \Delta V / V$, a - вказане на рис.2.

В межах цього ж розділу в підрозділі 3.1 сформульовані закони розвитку та деградації (ерозії) ринку (див. п.5 наукової новизни).

В наступних підрозділах розглядаються проблеми фінансового забезпечення всіх фаз паралельної стратегії економічного розвитку і підкреслюється особлива роль держави у вирішенні цієї проблеми.

Показано, що послідовна трьохфазна стратегія економічного розвитку Дж.Сакса задовольняє всім умовам закону деградації ринку.

Наголошується на тому, що тільки використовуючи свій технічний та технологічний потенціал та систему освіти, Україна зможе перейти на шлях економічного зростання.

Основа економічного зростання - це інвестиційний та інноваційний процеси, для яких створені сприятливі умови (розроблена промислова політика держави; захищені власний ринок та виробник; змінена структура банківської системи від антиринкової в межах України до інноваційної; збільшена купівельна спроможність населення; призупинена «втеча» капіталів за кордон тощо).

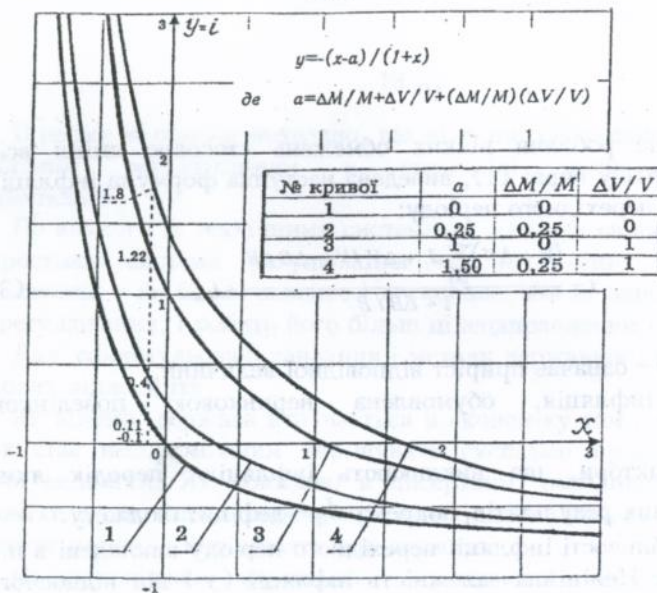

Рис. 2. Залежність інфляції від приросту виробництва

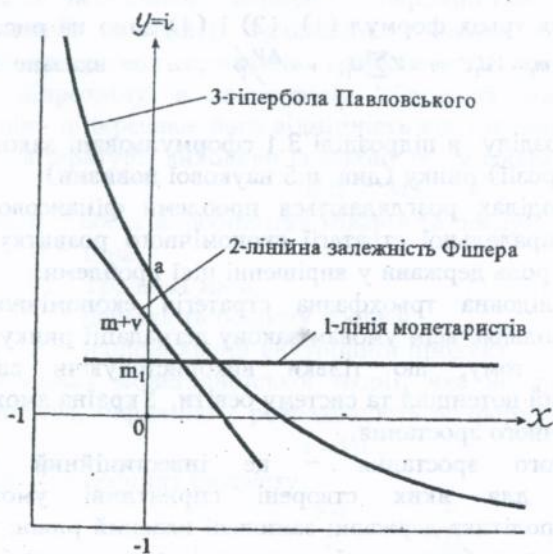

Рис. 3. Залежність інфляції від приросту виробництва:

- 1- в монетарній теорії;
- 2- по формулі Фішера;
- 3- по формулі Павловського.

РОЗДІЛ 4. «ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА» включає чотири підрозділи.

В цьому розділі розглядається вплив нематеріальних факторів на створення соціальних умов, мотивація для ефективної діяльності господарюючих суб'єктів.

Висвітлюються проблеми взаємодії громадянського суспільства та владної еліти, місце і роль засобів масової інформації як у розвитку демократії, так і тоталітаризму. Використовуючи введену в роботі систему координат, показана історична безперспективність політичних діячів, течій чи партій як з крайніми лівими, так і з крайніми правими поглядами.

Досліджується взаємодія таких факторів як криза, права людини, праця, власність та держава. Показано, що криза провокує порушення в першу чергу економічних прав людини. Розглядається питання про те, який вплив має праця і власність на визначення місця і ролі людини в суспільстві в залежності від типу суспільного ладу, типу держави і особливостей її владної еліти.

Що потрібно мати в суспільстві щоб усі конфлікти в ньому вирішувались консенсусом? Показано, що цього можна досягнути за умов структуризованого суспільства із зразковою демократією, яка можлива тільки за умови розвиненого середнього класу як сукупності середнього власника та людей кваліфікованої праці – кваліфікованого робітника, вченого, лікаря, юриста, творчих працівників тощо, із патріотично налаштованою, поміркованою в усьому (навіть до рівня багатства) владною та політичною елітою, яка турбується за цивілізований стандарт життя (1:5-7).

Показано, що в Україні в цьому аспекті є багато невирішених проблем, починаючи із формування середнього класу і закінчуючи нестриманістю, невваженістю владної еліти, яка сприймає згадане відношення стосовно України 1:30 як нормальне, прийнятне явище.

Далі досліджується політолого-економічний аспект реформ. Показано, що вибираючи, за чужими порадами, курс реформ, владна і політична еліта, знехтувала історичну спадщину українського народу, його менталітет, навіть географічне положення України, не врахувала типи розвитку суспільства.

Показано, що замість того, щоб шукати можливості «пробитись» в коло країн елітаризму, маючи всі об'єктивні підстави для цього, владна еліта України погодилась, сприйнявши умови співпраці із міжнародними фінансовими організаціями, шукати своє місце на периферії світового господарства в колі «третьох країн». Ситуацію може виправити тільки патріотизм і компетентність владної еліти.

виправити тільки патріотизм і компетентність владної еліти,

ЧАСТИНА II

ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Включає два розділи. Розділ 5. «Проблеми інвестиційного та інноваційного процесу в Україні» (три підрозділи) та РОЗДІЛ 6. «Проблеми забезпечення економічної незалежності України в перехідний період» (чотири підрозділи).

В підрозділі 5.1, виходячи із аналізу стану, в якому перебуває наука і її використання, показано, що нинішній шлях реформ – це шлях «деградативного» руйнування.

Далі привертається увага до того, що інноваційний процес був започаткований в працях першого міністра фінансів Української Народної Республіки Михайла Туган-Барановського. Цей новий напрям в економіці був підхоплений і розвинутий саме в країнах елітаризму і його застосування – це сьогодні вже ознака розвинутих країн.

Показано, що інвестиційний та інноваційний процеси можливі лише за активного, цілеспрямованого втручання держави в економіку.

Оскільки монетаристська економічна теорія Фрідмена – це надбання неоконсервативної, неоліберальної школи, яка за своєю сутністю не піднімається вище ХІХ століття, а інноваційна теорія започаткована в ХХ столітті, то ці дві теорії мало пересікаються і в багатьох аспектах протилежні (з точки зору втручання держави в економіку, зростання добробуту широких верств населення, протекціонізму і лібералізму тощо).

В роботі розглянуті напрямки нарощування фінансових ресурсів та забезпечення ефективності їх інвестування.

Враховуючи досвід Китаю, ставиться питання: чому західні інвестори Китаю, в якого земля не товар, приватизація іде по своїй схемі тощо, надають кредити та інвестиції на рівні 46 млрд. доларів в рік та ще й із них 75% у державний сектор, а Україні кредитів не дають, а тільки ставлять відомі умови?

В роботі обгрунтована така відповідь на це питання:

по-перше – тому, що Китай враховує першу основну теорему Парето (ефективність за Парето), стратегію розширення ринку і готову, особливо науковомістку продукцію на свій ринок не пускає, а

ставить умову – виготовляти аналогічну продукцію за західними технологіями в Китаї, по замкнутому технологічному циклу;

Україна ж таких умов не ставить, а дозволяє завозити любую готову продукцію навіть застарілу і неякісну, перетворивши, подекуди, український ринок у «смітник Європи»;

по-друге – Китай має свою промислову політику, в основі якої лежить українська інноваційна теорія, а Україна від своєї теорії відмовилась на користь монетаристської економічної теорії;

по-третє – Китай не співпрацює із такими міжнародними фінансовими організаціями як МВФ, СБ та ЄБРР, а для України це головні партнери, які нав'язали Україні ідеологію технологічних реформ, яка є однією із головних перепон отримання приватних інвестицій, «відлякування» їх від України з таких причин:

1) умови співпраці із міжнародними фінансовими організаціями ведуть до зростання зовнішньоекономічного боргу і, отже, фінансового закабалення України, що не приваблює приватних інвесторів;

2) ідеологія нав'язаних реформ – це як показано в підрозділі 6.4 невичерпне джерело організованої економічної злочинності та корупції, які лякають приватних інвесторів;

3) виконання зазначених умов при непатріотичних діях мафіозної частини владної еліти, веде до наростання прірви між багатством і бідністю, що викликає наростання потенціалу соціальної напруги, яка теж відлякує приватних інвесторів.

В підрозділі 6.1 аналізуються стратегічні помилки перших років реформ, серед яких започаткування реформ без мети, яка була б зрозуміла людям. Найголовніша ж помилка – це неправильно обраний курс реформ – замість руху в коло країн елітаризму, що мають змішану економіку, був започаткований рух до класичного (дикого) капіталізму.

Інші помилки це – відмова від своєї найбільш прогресивної інноваційної економічної теорії і сприйняття деградативної, руйнівної для перехідного періоду монетаристської політики. Передчасна беззастережна лібералізація зовнішньоекономічної діяльності і відкритість, замість виваженого протекціонізму і опори на своє власне виробництво.

Вибір в якості стратегії економічного розвитку послідовної трьохфазної стратегії Дж.Сакса, яка задовольняє закону деградації ринку, та інші помилки про які вже йшла мова.

Показано, що витoki «тіньової» економіки, економічної організованої злочинності і корупції, кризи платежів полягають у хибній ідеології реформ.

Розвиваючи ідеї С.Г.Кара-Мурзи, виходячи із наукової картини світу, зв'язків і взаємовпливу розвитку природничих наук та економічної теорії, наголошується на тому, що ідеологія ринку Адама Сміта відображає ньютонівську картину світу, а досягнення політекономії Карла Маркса відображає досягнення термодинаміки – циклу Карно, тощо

Отже, як неможливо уявити розвиток науки і техніки без термодинаміки (двигунів внутрішнього згорання, тощо), так неможлива економічна теорія без досягнень марксизму.

У дисертації, на основі поняття економічної системи, дано наступне визначення національної безпеки: «Національна безпека держави – це такий стан та рівень розвитку всіх сфер економічної системи суспільства (власного виробництва, грошово-фінансової системи, сфери управління, соціальної сфери та екологічної), за яких держава здатна залучити свої ресурси та свій інтелектуальний потенціал на досягнення економічної, науково-технічної, технологічної і духовної могутності, забезпечити злагоду у суспільстві, достатній рівень економічної та політичної незалежності, виробничої самодостатності, спираючись на власні сили, на стратегію технологічного лідерства або, принаймні, технологічної незалежності, на патріотизм своїх громадян, незалежність у мисленні і прийнятті рішень лідерами держави, що дає змогу досягнути політичної, економічної, військово-стратегічної і соціальної мети заради створення умов для достойного життя широких верств населення, їх матеріального благополуччя, духовної і моральної єдності, розвитку і величі народу України».

Показано, що загроза національній безпеці має місце в усіх сферах, а дії владної еліти та Президента України неадекватні рівню цієї загрози. В цьому розділі розроблені засади забезпечення національної безпеки України на перехідний період:

1) Найважливішою ланкою, основою національної безпеки є економічна безпека, що опирається на фундамент, основу економічної системи – власне виробництво. Для забезпечення економічної безпеки потрібно не просте виробництво, а таке, що забезпечує технологічне лідерство, або принаймні технологічну незалежність на рівні високих технологій на засадах розвинутих країн – країн із змішаною економікою.

2) Чим більше будь-яка економічна проблема стосується питань національної безпеки, тим більше при її вирішенні має бути державного регулювання і, відповідно, тим менше простору для ринкового саморегулювання, оскільки питання національної безпеки це загальні питання і їх вирішення не може опиратись на ідеологію власного інтересу, на ринковий механізм, на хаос і безсистемність.

Наприклад, проблема забезпечення енергоносіями, з точки зору національної безпеки, не повинна вирішуватись без державного втручання.

3) Національна безпека держави досягається за умови злагоди в суспільстві, патріотизму її громадян, незалежності мислення, а також у прийнятті рішень її лідерів. Запорукою злагоди в суспільстві є відповідний стандарт життя, основою якого є багаточисельний сучасний середній клас як єдність людей середньої власності і людей чесної, кваліфікованої, достойно оплачуваної праці.

4) Для забезпечення національної безпеки, враховуючи внутрішні фактори, потрібно провести корекцію реформ в таких напрямках:

- твердо стати на шлях реформ, що веде до змішаної економіки як системи, в якій оптимально поєднується державне втручання в економіку та ринкове саморегулювання і обіертись на власну економічну модель, яка б враховувала специфічні можливості України та кращі досягнення відповідної сукупності економічних теорій, в тому числі інноваційної теорії Туган-Барановського; економічної теорії Кейнса; теорії пропозицій тощо.

- в усіх сферах економічної діяльності відмовитись від послідовної трифазної стратегії економічного розвитку і негайно запровадити трифазну паралельну стратегію економічного розвитку, за якої всі фази розпочинаються одночасно і підпорядковуються фазі структурної зміни, яка формується під промислової політику України. В зв'язку з цим першочерговим, найважливішим завданням вважати не тільки фінансову стабілізацію, а зосередитись на стабілізації і розвитку виробництва;

- підпорядкувати проблему приватизації проблемі структурної зміни і проводити приватизацію не заради приватизації, а заради підвищення ефективності праці в межах промислової політики держави;

- структурну зміну, промислової політику реалізувати, опираючись на власні сили, внутрішню кооперацію, на процес інтеграції в межах держави, «науки, освіти + власного виробництва + банківської системи»;

- формувати середній клас за ідеологією розвинутих країн, зробивши ставку на кваліфіковану працю та середню власність.

5) З метою забезпечення національної безпеки України ввести корекцію зовнішньоекономічної діяльності з точки зору національної безпеки України в таких напрямках:

- враховуючи неприйнятність умов міжнародних фінансових організацій запропонувати міжнародним фінансовим організаціям свої умови співпраці, вигідні Україні, і такі, що не загрожують інтересам національної безпеки. В разі несприйняття ними таких умов, відмовитись від співпраці зовсім;

- змінити беззастережну політику лібералізації зовнішньоекономічної діяльності на виважену і диференційовану для кожної країни окремо, збалансувавши лібералізацію своєю стратегією захисту свого ринку та свого виробника в інтересах промислової політики України.

Наступна частина роботи присвячена розгляду причин та шляхів вирішення проблеми неплатежів. В роботі показано, що головна причина неплатежів – це сприйняття на початку реформ концепції програми «шокової терапії» МВФ та СБ і реалізація її на основі монетаристської економічної політики неоконсервативної, неоліберальної школи.

Узагальнюючи формулу для інфляції (3), з урахуванням функцій грошей як засобу платежу на випадок продажу товарів у кредит, створення боргових зобов'язань, взаємопогашення безготівкових платежів, в цьому підрозділі отримана відповідна формула, яка в цілому має структуру формули (3). Основна її відмінність полягає в тому, що перед першими двома доданками в чисельнику з'являється мультиплікатор, який для випадку наявності тільки неплатежів має вигляд $k = (1 + P_s / BV)$, де P_s – сума платежів за борговими зобов'язаннями. Цей мультиплікатор підсилює дванадцять причин (d та $\Delta V/V$) інфляції. Для нинішнього стану заборгованості цей мультиплікатор біля 2. Це означає, що для України криза платежів впливає на інфляційну напругу значно сильніше ніж дефіцит бюджету.

Звідси висновок – головні зусилля за наших умов потрібно направити, в першу чергу, на вирішення кризи платежів.

Оскільки, як показано в роботі, головним джерелом кризи платежів є концепція програми «шокової терапії» та умови співпраці із міжнародними фінансовими організаціями, що надають неплатежам не валового, а структурного характеру, то найпростішим,

найефективнішим і єдино можливим способом вирішення цієї проблеми є відмова від програми «шокової терапії» і, отже, від монетаристської економічної політики як базової на перехідний період і виконання названих умов, що забезпечують національну безпеку держави.

Дані конкретні рекомендації по удосконаленню грошово-фінансової та банківської системи, які необхідні для вирішення кризи платежів. Зокрема показано, що для України доцільна була б структура німецької банківської системи:

- розмежування руху бюджетних коштів і коштів комерційних банків;
- пріоритетне кредитування власного виробництва. Один із варіантів реалізації цієї пропозиції викладено в дисертації. Наприклад, Національний банк визначає комерційним банкам ту частину кредитних коштів (25%, 50% тощо), які вони обов'язково надають під виробничі довгострокові кредити на два і більше років, під низький процент (менше 10%). Іншу частину кредитних коштів комерційні банки можуть направляти під спекулятивні операції і високі процентні ставки;
- боргам, платіжним вимогам надається майновий статус;
- розвиток малих отримати кредитні відносини на основі комерційного кредиту;
- потрібно змінити схему надання кредитів комерційним банкам, коли кредити їм надавались би не прямо, а під залог оборотних документів (векселів та інших грошових зобов'язань). За таких умов комерційні банки будуть зацікавлені співпрацювати з виробничими підприємствами, а не з посередниками, які вкладають гроші у спекулятивні операції.
- зменшення швидкості обороту грошей ($V > 8$) до величини 2-3, тобто збільшення грошової маси в декілька разів та ін.

В И С Н О В К И .

В дисертації сформульовані суперечності, основні риси та особливості економіки перехідного періоду, обумовлені трансформацією суспільного ладу в Україні.

Розроблені конкретні рекомендації щодо безконфліктного розв'язання вказаних суперечностей .

В роботі проаналізовано два шляхи вирішення проблем економіки перехідного періоду:

перший – за програмою «шокової терапії» (біг-бенг), розробленою фахівцями Міжнародного валютного фонду та Світового банку, яка ставить за мету розбудову ринкової економіки та парламентської демократії і реалізується шляхом економічного та політичного тиску через умови співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та з урядами Заходу при наданні кредитів та допомоги.

Показано, що програма «шокової терапії» є програмою «деградативного» руйнування, оскільки воно відтворює на Україні два основні механізми кризи США в 1929-1933 рр. – звуження ринків збуту українських товарів (як на внутрішніх, так і на зовнішніх) та створення умов фінансового краху в тому розумінні, що заощадження не можуть трансформуватися в інвестиції в Україні.

Ця програма опирається на монетаристську економічну теорію неоконсервативної, неоліберальної школи і реалізується за однофакторною моделлю максималізації прибутку, моделлю класичного (дикого) капіталізму, опираючись на концепцію Адама Сміта та чикагської школи.

Це реформи без соціального та етичного змісту: за рахунок зuboжіння більшості та збагачення меншості, за допомогою перерозподілу, а не праці. В якості економічної стратегії пропонується трьохфазна послідовна стратегія економічного розвитку Дж.Сакса, яка, як показано в роботі, задовольняє закону деградації ринку.

Програма «шокової терапії» реалізується в Україні через «інфляційну» та «лібералізаційну» революції, через нищення виробничого, науково-технічного, технологічного та освітнього потенціалу України, через системне відлучення втручання держави в економіку.

Другий: еволюційний (градуалізм) за моделлю змішаної економіки, яка опирається на власну економічну модель, яка враховує специфічні можливості України та кращі досягнення усієї сукупності економічних теорій, серед яких провідними є українська інноваційна, започаткована в працях М.Туган-Барановського, та Кейнса. Ця економічна модель побудована на системному, цілеспрямованому втручанні держави в економіку, на раціональному сполученні державного регулювання та ринкового саморегулювання, з врахуванням історичної спадщини України, менталітету народу, географічного положення та виробничого, науково-технічного, технологічного і освітнього рівня.

Метою таких реформ є безперервне поступове зростання добробуту широких верств населення України, досягнення стандарту

життя розвинених країн, забезпечення національної безпеки України в усіх сферах економічної системи.

В дисертації науково доведено, що перший метод реформ за програмою «шокової терапії» веде Україну в коло слаборозвинутих країн на периферію світового господарства, до національної катастрофи, оскільки в основі його закладена стратегія економічного розвитку, яка задовольняє умовам закону деградації ринку.

Основні положення програми «шокової терапії» створюють загрозу національній безпеці в усіх сферах.

Базова економічна теорія цього методу – монетаристська економічна теорія Фрідмена – в принципі не придатна для вирішення суперечностей економіки перехідного періоду, оскільки основні положення цієї теорії розроблені для врівноваженої, усталеної економіки, а не для нестабільної, динамічної, характерної для перехідного періоду.

Показано, що Україна має всі необхідні умови, щоб вибравши за мету реформ модель змішаної економіки, обіпершись на власні продуктивні сили, на довіру, працелюбство і талант свого народу, на власну економічну модель, яка б базувалась на специфічних можливостях України, на кращих досягненнях відповідної сукупності економічних теорій, у тому числі на українську інноваційну, виборювати своє чільне місце в колі розвинутих країн, країн елітаризму, забезпечуючи національну безпеку та високий життєвий рівень широких верств населення України.

Таким чином, якщо за мету реформ ставити розбудову таких ринкових відносин, які б вели до зростання добробуту широких верств населення, до стандарту життя розвинених країн, то Україна має відмовитись від програми «шокової терапії» МВФ та СБ і, отже, змінити курс ринкових реформ від моделі класичного капіталізму (вільного ринку) до моделі елітаризму (неокапіталізму), (змішаної економіки) і привести тим самим зміст реформ у відповідність до Конституції України.

Узагальнивши відомі результати економічної теорії перехідного періоду та опираючись на нові, отримані в дисертації, розроблена стратегія і механізми цієї зміни курсу реформ, які викладені у запропонованій в дисертації «ідеології прогресивних реформ України на перехідний період», з урахуванням особливостей і можливостей України, глобальної геоekonomіки, стратегії поведінки країн елітаризму, стратегії ринку в цілому, за умов забезпечення національної безпеки України.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ РОБОТИ ВІДОБРАЖЕНІ В НАСТУПНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

- Шлях України. – К.: Техніка, 1996. – 152 с.
- Суспільство і економіка перехідного періоду. Навч. посібник. – К.: Техніка, 1997. – 152 с.
- Про економічну політику української держави // Розбудова держави. – 1992. – № 4. – С.10-13.
- Світові взірці, але власна специфіка // Політика і час. – 1995. – № 4. – С.9-13.
- Від кризи до стабілізації – через державне регулювання // Віче. – 1995. – № 12. – С.3-12.
- Помилки реформ. Чи можливо їх виправити? // Віче. – 1997. – № 1. – С.58-66.
- Витоки корупції та організованої злочинності – у хибній ідеології реформ. // Віче. – 1997. – № 9. – С.3-16.
- Грошова маса, дефіцит бюджету, виробництво і інфляція в перехідний період // Проблеми формування ринкової економіки: Міжвідом.наук.зб. – Вип.5 / Ред. кол. С.Ф.Покропивний, О.А.Петухова, В.Г.Андрійчук та ін. – К.: КДЕУ, 1997. – С.142-149.
- Криза платежів, її причини і шляхи вирішення // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – К.: УАДУ, 1997. – № 3. – С.245-257.
- Суспільство: економіка перехідного періоду // Економічні реформи і автомобілебудування в Україні. – Т.9 (АвтоЗАЗ): Теорія і практика / Керівники авторського колективу А.І.Комарова, В.Т.Лясцов. – К.: Наук.-дослід.ін-т «Проблеми людини», 1997. – С.41-71.
- Система ядерного законодавства – завдання і творення // Матеріали міжнародного круглого столу на тему «Ядерне законодавство: стан і перспектива». – К.: Ін Юре, 1997. – С.15-20 (співавтор Андрійчук Т.Г.).
- Суперечність між системою освіти та ідеологією реформ України на перехідному етапі // Науково-методичний збірник Міністерства освіти України «Проблеми освіти». – Вип.9. – К.: Вища шк. 1997. – С.92-102.
- Виступ на Всеукраїнській нараді з проблем розвитку науки // Матеріали Всеукраїнської наради з проблем розвитку науки (15 лютого 1996 року). – К., 1996. – С.42-45.
- Виступ на Парламентських слуханнях: «Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи» // Матеріали парламентських слухань у

Верховній Раді України 10 квітня 1997 р. – К.: Парламентське вид-во, 1997. – С.63-67.

Проект Закону України «Засади внутрішньої економічної політики України на перехідний період». Реєстраційний № 2906/1. – К.: Верховна Рада України. – 1997. – 22 квітня. – 30 с.

Засади національної безпеки України на перехідному етапі // Голос України. – 1997. – 3 квітня (0,8 друк.арк).

Досвід Китаю – уроки Україні // Голос України. – 1997. – 25 лютого (0,6 друк.арк).

Как возродить производство Украины // Деловая Украина. – 1997. – 7 февраля (0,7 друк.арк).

Згадаймо Туган-Барановського або дещо про інноваційну ідеологію реформ // Голос України. – 1997. – 5 серпня (0,4 друк.арк).

Павловський М.А. Соціально-економічні перетворення перехідної економіки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.01.01 – економічна теорія. Київський національний економічний університет, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено узагальненню та розробці теорії економіки перехідного періоду. Її результати відображені в монографії, у навчальному посібнику, статтях та законопроекті. В ній розроблена «Ідеологія прогресивних реформ для України на перехідний період».

В роботі узагальнені суперечності та особливості перехідного періоду, в тому числі виділені і ті, які підштовхують Україну на шлях деградації та національної катастрофи.

На основі узагальнення економічної теорії, шляхом введення нового поняття «стійкість економічної системи», нової системи координат «ступінь втручання держави в економіку – час», нової повної формули для інфляції в умовах нестабільної економічної системи, формулювання законів розвитку і деградації ринку, пропозиції паралельної трьохфазної стратегії економічного розвитку, з урахуванням особливостей та можливостей України, її історичної спадщини, менталітету українського народу, виділенні ознак розвинутих країн, показано, що коли в якості нової мети реформ поставити прогресивний розвиток України, постійне зростання добробуту широких верств населення, їх достойне цивілізоване життя, то необхідно радикально змінити курс реформ на основі ідеології, економічної стратегії та механізмів запропонованих у дисертації.

Ключові слова: стійкість економічної системи, ступінь втручання держави в економіку, ринкова саморегуляція, закон розвитку ринку, закон деградації ринку, інфляція, протекціонізм, перехідна економіка, стратегія економічного розвитку, інноваційний процес.

Павловский М.А. Социально-экономические преобразования переходной экономики Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.01.01 – экономическая теория. Киевский национальный экономический университет, Киев, 1997.

Диссертация посвящена обобщению и разработке теории экономики переходного периода. Ее результаты отображены в монографии, учебном пособии, статьях и законопроекте. В ней разработана «Идеология прогрессивных реформ для Украины на переходной период».

В работе обобщены противоречия и особенности переходного периода, в том числе выделены те, которые подталкивают Украину на путь деградации и национальной катастрофы.

На основании обобщений экономической теории, путем введения нового понятия «устойчивость экономических систем», новой системы координат «степень вмешательства государства в экономику – время», новой полной формулы для инфляции в условиях нестабильной экономической системы, формулирования законов развития и деградации рынка, предложения параллельной трехфазной стратегии экономического развития, с учетом особенностей и возможностей Украины, ее исторического наследия, менталитета украинского народа, выделения признаков развитых стран, показано, что если в качестве новой цели реформ поставить прогрессивное развитие Украины, постоянное возрастание благосостояния широких слоев населения, их достойную цивилизованную жизнь, то необходимо радикально изменить курс реформ на основании идеологии, экономической стратегии и механизмов предложенных в диссертации.

Ключевые слова: устойчивость экономической системы, степень вмешательства государства в экономику, рыночная саморегуляция, закон развития рынка, закон деградации рынка, инфляция, протекционизм, переходная экономика, стратегия экономического развития, инновационный процесс.

Pavlovsky M.A. The Social Economic Reforms for Transitional Economy of Ukraine. – Manuscript.

The thesis for searching of the scientific degree of economic sciences doctor on speciality 08.01.01 – economic theory. The National University of Economics, Kiyv, 1997.

This thesis is devoted to summarizing and development of the economics of the transitional period. Its results are reflected in monography, text – book, articles and in the lawproject, involving «Ideology of the progressive reforms for the Ukraine on the transitional period».

Contradictions of the transitional period are summarised in the work, among them are those that push Ukraine to the way of degradation and national catastrophe.

On the basis of summarising of the economic theory by way of introducing of new notion «stability of the economic systems», new system of coordinates – «the degree of the state's interference to the economy is the time», new complete formula for inflation of unstable, economic system, formulation of development laws and market's degradation, proposals of the new parallel three strategy of economic development, taking into account the peculiari ties and possibilities of the Ukraine, its historical legacy, mentality of the Ukranian people, distinguishing sign's of the developed countries.

This thesis shows that if the new aim of reforms is the progressive development of Ukraine, constant growth of the well-being of the population, the civilization of the society – it is necessary to change the course of reforms on the basis of ideology of the economic stratedy and mechanizms suggested in this work.

Key words: the stability of economic system; the degree of state's interference to economy, the market selfregulation, the law of the market development, the law of the degradation of market, inflation, protectionism, the transitional economy, the strategy of economic development, innovation process.

Підписано до друку 10.11.97. Формат 60 x 84 1/16.
Умов. друк. арк. 2,0. Друк офсетний. Тираж 120 прим.
Замовлення № 174.

Дільниця оперативної поліграфії
Національного технічного університету

435912

AB 38909